

ЭНТСИЭЛИИ

Нам улууһун хаһыата • 1935 сыл алтынньы 5 күнүгэр төрүттэммитэ

2000 с.
Олунньу

15

күнэ

оптуорунньук
№ 17 (8707)

АБЫЙАХ ТЫЛ МИНЬИГЭС

Нам селотугар ааспыт сыл түмүгүнэн 159 эдэр анал баара бэлиэтэммит. Сана сабалана эрэр сылга уопсайа 5 ыаларарыста.

1998 сылга үүккө-өккө, биз тыһынаах төбөгүтөр дотация ылбатах дьонго тыа хаһаайыстыбатын управлениета утары харчынан төлүүр. Кэитанциялаах хаһаайыстыбалар сайбыланыаналара олохтоох нэһиликтөр дьаһалталарыгар туттарыллылар.

Олунньу 15-29 күннэригэр Аппааны нэһиликтэр республикатаары диктомафон ыстыллар. Оттон 23 чыыһылаа «Ану-ка, деушки и бабушки» дьон улуустаары конкурс ыстыллыахтаах. Арба, ол күн культура отделын уонна профкомун сыллаахы өгүүтүн иэти буолар. Дьэ тоһо эрэ сыһыаммыһытын оҕо иэтиэхпит.

Сыл иккис агарыттан гимназия билигин интерната оҕо спортивной оскуолатын интерната буолуохтаах.

Улуус дьаһалтатын спортка отдела уруккугун курдук физическэй культура уонна спорт комитета буолуо.

Бу дьыл олунньу 7 күнүгэр Намнаагы аптекага «Фармацевтический вестник» дьин Россиятаары информация-аналитическай хаһыат корреспонденда Екатерина Григубович кэлэ сырытта. Кини аптека нэһилиэтин кэиники үс сылта эмнэн хааччыһытын биллэтэ, өмп арааһа элбэрин уонна ыраах хотугу оройуонга сыаната чопчөкитин биллэтэ. Онон билигин аптекабыт үлэтэ-хамнаһа Москва куорат хаһыатыгар сырдатыллыа.

Бэйэ информ.

Дьаһал УЛУУСКА «ДОРУБУЙА КҮНҮН» ЫТЫТЫ ТУҢУНАН

1. Хас бирдии дьинэ көргөһүгэ, үлэ коллективтарыгар уонна нэһилиэтин ортотугар чөл ологу олохтуур сыалтан уонна СР Президентэ М. Николаев 2000 с. тохсунньу 17 күнүгэр 945 нүөмэрдээх ыйаагар олохтуран, 2000 с. олунньу 27 күнүгэр улууска «Доруобуйа күнүн» ыытарга.

2. «Доруобуйа күнүн» ытытыга маньык саастаахтаах комиссияны тэрийэргэ:

Свицева А.П. — социальная харалта управлениетын начальнига, председатели солбууааччы.

Чиликэнэр: Дьячкова Н.Г., үөрэх управлениетын начальнига;

Свицев К.Е., төрийэр-правовой управление начальнига;

Макаров В.В., киин балыһа кыл. враһа; Ядрихинская С.П., спорт отделын сэбиэдиссэйэ;

Осипов И.В., «Знание» общество председатели;

Кривошапкин И.З., «Нам» ТРК директора; Рыкунова В.Н., «Эгсиали» хаһыат корреспондента.

3. Комиссия (Башнев И.Н., Свицева А.П.) «Доруобуйа күнүн» ытыты чопчу былаанын уонна ороскуоттанар үп сметатын оҕороруугар. Улуус баһыына А.Н. ЯДРЕЕВ

ЫЧЧАТ ЧЕЧНЯҔА СУЛУУСПАЛЫЫР БИИР ДОЙДУЛААХТАРЫГАР КӨМӨЛӨӨР

НАМ УЛУУХУН ЭДЭР ЫЧЧАТА, ЛИДЕРДЭРЭ!

Чечня сариктигэр террористары утары билигин биер дойдулаахтарбыт сөрүлбөһө сылдьаллар. Маньык ыар көмүргө кирилэр Ага дойду туһугар төһүү күүүс-көмө, хахха буолан олохторун харыстаабакка көмүскөл буола сылдьаллар. Онон билигин кирилэри чачы норуот геройдарын быһытынан сыналдан өйүөхтүгүн наада. Ол иһин билигин аҕа дьоммутун кытта биер санаада кэлэн «Нам үччата Чечня сулууспалыы биер дойдулаахтарбыт туһугар» дьин ааттаах анал акцияны ыытабыт.

Бу акцияда ыччаттарбытын баһыылканын (аһынан-үөлүнүн, таһаһынан) эбэтэр харчынан көмөлөһөрүтүгэр ыгырабыт. Баһыылкарытык олохтоох баһыылкарга эбэтэр лидердэригитигэр туттарыбыт. Итинни таһынан нэһилик ахсын культурнай, спортивной мероприятиялар ыытыллыахтаа. Оттон кирибит харчы барыта Чечня сулууспалыы сылдан бааһыан госпиталларга өмтөнө сыгар уолларбытыгар ытытыллыа.

Билигин туругуна, биллэри курдук, үе уолбут Чечня сулууспалыы сылдьар: Максимов Иван Михайлович (И Хомустаах), Протодьяконов Иннокентий Реворьевич (Нам с.), Шараборин Артем Михайлович (Маймаба), Оттон Захаров Семен (И Хомустаах) уонна Губская Дмитрий (Граф Бизрэгэ) сөрүлгө бараары балэмнэ сылдьыбыттар биллэр.

Бу үөһө ыытыллыыт икки уол сөрүлгө барытыгар-барбатахтара дьиниһээр биллибэт. Онон төрөппүттөр уонна кирилэри биллэр дьон кэлэн билсөрүгитигэр ыгырабыт. Маны этэн туран бу ыстыр акциябытыгар барытытын кыттарытыгар ыгырабыт.

Билээр телефонут 21-7-00.

Ыччат таһыына

Хатын Арыы улууспугар кинитин ахсаанын иккис бөдөн нэһилик буолар (Нам селотун киниттэн). Хайа бадарар нэһилик курдук, бэйэтэ туспан ситиниһэр дээх да, ыраахтардаах да. Ол туһунан миң нэһилик баһыына В.Г. Кутяркин аһа көпсөттүн.

— Улууска биер улахан нэһилик буолуоҕу. — дьин көпсөтүн сардыр Вигор Гаврильевич, — үс сөлиэниһэбитигэр барыта 220 хаһаайыстыбалаахпыт, бастааннай олохтоор — 2255. Ону таһынан атын сиргэ быстах көмгө барыт (холобура, армияда сулууспалы барыт дьон уода.) 218 киһи баар.

35 бааһынай хаһаайыстыба баар. Чааһынайдар 557 ыанар ынахтаахтар. Бааһынайдар 212 үлэһиттээхтэр (атыһыттары кытары аахтаах). Киһилэр 180 ынах сүөһүлээхтэр, ситон 33-һе ыанар. Сылгы быһыл арыый аҕыһабыт курдук Чааһынай хаһаайыстыбалар 265 сылгылаахтар, нэһилик үрдүнэн 581 эрэ сылгы хаалбытыттан 195-һе — биз. Ааспыт сыллардааҕар сибининьэ итинтэ арыый үрдээтэ дьээххэ сөп. Быһылгы дьылга дьон 440 сибининьэни итин туруораллар. Ол иһинтэн 41-рэ тодус мйдарын аһан бары түрүүр-ууһуур уонна сэттэ атыыр улахан сибининьэлэр итиллэн тураллар. Кууруссабыт ахсаана ааспыт сылга 751 буолла. 106 бөтүүктөрүбитин кытары аахтаахха 880-ча курдук буолар. Ону таһынан 33 козалаахпыт, 72 хаастаахпыт, 20 кустаахпыт, 16 кроликаахпыт. Ыһыт да элбөх — 226. 170 куоскалаахпыт. Сибининьэ этин 117 центнери оҕордубут. Уксун чааһынай хаһаайыстыбалар — 70-тан таһа центнери — оҕордулар уонна 164 цн. сылгы этин оҕорон таһаардыбыт. Ааран-суоттаан көрдөххө, бирдии киһиньэ 40-нуу киһлэ тиссэр (опулуун-улаханньынан ааран туран).

Ааспыт сылга бирдии киһиньэ 18-тыы киһлэ тиссэр тына хортуоппуй үүнэрдилибит. Итиньэ Хатын Арыыга кэлэн үлэһин сылдьар «Каскил» уонна «Сайлык» дьон улахан бааһынай хаһаайыстыбалар көрдөрүүлэрэ кирибэттэр. Хас бирдии киһиньэ 48-тыы киһлэ тиссэр оҕуруот аһа үүнэрилиннэ. Бурдугу «Сухаһыт» президентскэй тирэх хаһаайыстыба содуруу уонна хотугу нэһиликтэри кытарытыһыан ыстыга. Ол иһингэр Хатын Арыыга бэйэтигэр 656 гектардаах сиргэ. Быһыл үүнүүлэрэ сөччөгө содууттан бирдии гектартан сэттэ центнер кэллэ. Билигин асептын үүнэриһи-

тигэр сир улахан оруулаах дьин санылыбыт. Ол курдук нэһиликпитигэр сир боппуруоһа сүрдээх кырымычык. Вааһынайга наһаа элбөх сир баран хаалдыт. Вааһынай хаһаайыстыбалар барыта 16911 гектардаах хотуһа сирин ылан олоһоллор. Оттон атын нэһиликпитигэр баара-суора 1409 гектардаах. Итиньэ киһи өйдөөбөт сүрдээх баһыыныһа баар. Ол курдук 16911 гектардаах бааһынай хаһаайыстыбалар баара-суора 180 эрэ сүөһүлээхтэр. Оттон 1409 гектардаах чааһынай хаһаайыстыбалар сүөһүлэрин ахсаана 1300-тэн таһа. Онон, чааһынай хаһаайыстыбалар сүрдээрин дьаныһан туран сүөһүнү ииттиэ эбиттэр тынан баран, оттуур хотуһабыт суох буолан, сирдэрин хайдах даҕаныкээтэр кыахтара суох. 35 бааһынай хаһаайыстыбаттан 20-тэ адыс сүөһүтэ суохтар уонна сирин бас билэн олоһоллор. Онон, бу боппуруоска сир реформатыгар улуустаары комитет туох эмэ быһаарыһы ылыһан наада уонна улуус тыатын хаһаайыстыбатын управлениета чачы тыа хаһаайыстыбатын бородуксуйатын оҕорор эрэ дьону бааһынайдарынан аахтаһына киһилэрэ сирин биэрээххэ баар этэ дьин санылыбын.

Аппааны кулууба 1986 сыллаахха үлэһэ кирибит буолан баран тутуутун хааччыстыбата мөлтөдүнн, харамустатыгар буора кыһан кутуллуба таһынан тымыһы. Вааһынан оттуллар да сир биер абыраабыт. Ол саада билэр хантан эрэ көһөрүллүбүт эргэ бадыһа дьинэ үлэһир. Итиньэ этэ бүтүнүгү эмэх буолан баран туран. Ол иһин олохтоох дьаһалта коллективнай төрүлтэ ыһылыбытыгар урукку совхоз хотуоратын сардыһыга үһү сыһын харчы туруорсар. Маныаха санаан эттөххө, ол хотуора оро саадыгар бериллибит. Оскуола 1989 сыллаахха үлэһэ кирибиттэн ыла улахан капиталнай өрөмүөн оччо-бачча ыстыллыбата. Кыралаан быстах өрөмүөннөр барытара. Үөрөнэ-аччилэр ахсааннара сыл айы элбээн иһэр. Дьининэн, дьин 180 миңэстэлээх, адыс кылаастаах оскуола аһаан тутуллубут. Оттон билигин оскуола 360-тан таһа

оҕо үөрэнэр. 1991 с. 125 миңэстэлээх таас оскуола проектай документаһа оҕоһуллубута, оһо туох-баар экономическай үлэлэр ыстыллыбыттар да оннуттан сыдырыһа илик. Кыһыл Дэрэбинэ оро саада атын объекттан арыый хоп курдук, туспан прачечнайдаах, кыра куукуналаах. Граф Бизрэгин оскуолатын уонна оро саадын дьинэлэрэ эмиз сүрдээрин эргэрэн тураллар. 1998 сылга халаан уута кэлэн Граф Бизрэгин бүтүнүгү ыл

ТЫҔА СҮРҮН ПРОБЛЕМАЛАРА

СҮӨҮТЭ СУОХ ЭРЭЭРИ ХОДУҔАЛААХ БААҔЫНАЙДАР, ХОДУҔАТА СУОХ ЭРЭЭРИ СҮӨҮЛЭЭХ ЧААҔЫНАЙДАР

бытын кэинэ правительство, улуус дьаһалтатын өттүлэригэн матырыһаалынан да, үбүнэн да балаача көмө оҕоһуллан, ити объекттарга сир балайда капиталнай өрөмүөн барыта. Оро саадын үрдүн сабарга шифер дуу, рубероид дуу буллаахха үчүтэй буолуо этэ. Кыһыл Дэрэбинэ кулууба олох эргэрэн 399 тыһ. суумалаах капиталнай өрөмүөнгө наадылар. Үбүлэһини улуус культуурага отдела баһаар диэбиттэр. Оттон культуура отделыгар кулууптары капиталнай өрөмүөннөһүннэ 140 тыһ. солк. эрэ биэрбиттэр. Дьэ санаан көрүң, бу кыра харчыга хас кулуубу өрөмүөннөөххө сөбүн? Кыһыл Дэрэбинэ кулуубу тутуугун хамнаһын харчытын саатар бизрэллэр буоллар араас матырыһааларынан хааччылыгы бэйэбит да сууруу-көтүө этибит.

Оттон 800-чэка нэһилиэниһалаах Граф Бизрэгэр кулууп адыс суох. Уопсайынан, Граф Бизрэгэ хаалла дьээххэ сөп: почта да, кулууп да, бааньык да суохтар. Улуус дьаһалта тын отчуоттуур күннэригэр манна кулуубу реконструкциялырга дьин этин кирион туран. Иллэрээ сыл Дьэкуускай куораттары киин электрискэй ситим хотуората умайытын кэинэ Хатын Арыы дьаһалтатыгар буорбосхо бериллибит. Ол кулууп буоларыгар улуус дьаһалтатын үбүлэһин көрүллүөн наада.

Билигин нэһиликпитигэр чааһынай дьини туттарга 131 ыал табаарынай кредити ылла. Уопсайа, 1755 тыһ. солк. Оһо экин ааспыт сылга 400 тыһ. бизрэн тураллар. Уопсайа, дьоммут 2 мел таһа солк. табаарынай кредити ыланнар дьин-уот тутта сылдьаллар. Кэлинги биз сылы ылан көрдөхпүнэ, билигин нэһиликкэ 59 ыал сабыс-сага дьини туттан киллэрэ, бу уопсай иһэ 6051 кв.м. буолар. Ону таһынан, 52 ыал дьинэлэрин салтанналар. Гаас кириитинан сибээстээн сага кыра котельнайдары тутуунулар. Сордохтор дьинэлэрэ кыраан экин салтанналар. Ону таһынан, 29 ыал бэйэлэрэ бааньыктаахтар, 30 ыал гаражтанылар. Билигин

сүрдээх элбэх киһи эмиз дьин тутта сылдьар. Ол тынан баран, өсөөтэтиһиннэн, сага кварталларга электричество ситимэ суога мэхэйдир. Итиньэ билигин сага олоор кварталларга сменэй-бырайыактыр документацияны оҕотторго өсөө үө сыллааһыта туруорсан туох баар усулуобуйатын булан бырайыактыр бюро киллэриһит Граф Бизрэгин уонна Кыһыл Дэрэбинэ бырайыактыр докумуоннара оҕоһуллаллар. Бырайыактыр бюро ыһыллан документацияны оҕорорго лицензиялаах тэрилтэ улууска хаалбата.

Аппааны 90% гаастанан туран, Илья Винокуров-Чабырдаан аатынан уулусса гаастаһыгы быһылыгы бырайыакта киллэриллибит. Чааһынай ыаллары оттук маһынан, чодунан хааччыһыны, коммунальнай чопчөтиллэри оҕоруу сүһүнүн Граф Бизрэгэр уонна Кыһыл Дэрэбинэ барар. Нэһилик ууга барытынан сибээстээн МТЗ, ДТ уонна уу таһар массыны бэриллэн туран. Нэһиликкэ адыс котельнай түөрдэрэ гаастаах. Чодунан хааччылыгы үчүтэй. Уматтык, диатопливо чааһыгар сүрдээх уустук балаһыаньа үөскээтэ. Мас тизэһитигэр сордоҕор уматык көстүбөккэ дьон эрдэһэр хаан.

Норуот күүһүнэн үлэ бөҕө барыахтаах. Хатын Арыы орто ос-

куолатыгар валесоология кабинетин киллэрин, Аппааны уонна Кыһыл Дэрэбинэ кулууптарыгар капиталнай өрөмүөн, икки дэрэбинэ пааматынньыктарын сөргүтүү былаанга кирион тураллар. Дэрэбинэ иһигэр сайынны водопровод тардыллыахтаах. Ону тэнэ, быһа колхозтөхкө, балтараа километрдаах уулуссаны көнөрүөхтээхпит. Оттон Аппаанытаары спорталааны «Востоктехмонтаж» акциялаан уопастыга бэдэрэтчит быһытынан тутуохтаах. Тутууну Саха Республикатын соцстафа үбүлөөтээх. Дьогабар балэмнэн баран, илин баттана илик. Тоо диэртит, «Востоктехмонтаж» бэдэрэтчит быһытынан дьон үлөлөөн ылаахтаах хамнаһын уу харчынан көрдүүр, оттон соцстрах хардарыта аахсыны ылаһынан үлөлөөккө дьир. Ити боппуруоһу баһаарга Ил Түмэн депутата Г.Г. Местников сүүрэнкөтөн көмөлөһөр.

— Ааспыт сылга улуус үрдүнэн бюджет дохуоттуур чааһа туолан туран, — дьин түмүктүүр В.Г. Кутяркин. — Биллэн туран, нэһиликтэр эмиз итиньэ үлөлөөлөр. Уон арыс нэһиликтэн, миң билэрбинил, иккитэ эрэ бюджет дохуоттуур чааһын толордо. Ол курдук, билигин нэһиликпитин кытары Николайскэй дохуотнай чааһын 106% толордубут. Ол тынан баран, хомойуох иһин, билигин өсөө элбэр оҕоруксуйун нэһилиэниһэбит сир, баай-дуол нолуоктары 1997-98 сс. ситэ төлөөбөтөхтөрө атахтыр. Маны таһынан, 1999 с. кирион баран ити нолуоктары кыһан төлүү илестэр. 1999 с. сир нолуогун 88% хомуйдубут. Баай-дуол нолуогун буоллаһа-на 70% хомуйдубут. Ону тэнэ 1997-98 сс. төлөөбөтөх дьон иэстэрин кыһан хомуйбатыбыт. Сир уонна баай-дуол нолуоктары төлөөбөтөх дьон туһунан матырыһааллары нолуок инспекциягар түһэрибит. Инспекция ол дьонтон төлөөбөтөх иэстэрин суут нөһүө ылаахтаах. Өсөө ол нэстээх дьон суут өрөсүүтүн, пенялары кытта төлүүхтөрө. Онон, быһылгыттан, арааһа, улахан хамсааһын барара буолуо. Нэһилиэниһэ мань сөпкө өйдүө дьин санылыбын.

Дьэ, ити курдук нэһиликкэ олодун-дьаһаһын туһунан көпөттибит. Сорох нэһиликтэргэ холоотоххо, Хатын Арыыга хаһаайыстыбаны чөлүгэр түһэриһкэ сөһтөөх үлэ бара туран эбит.

К. ЧЕРЕПАНОВ

Улуу Кыайыы 55 сылын көрсө

КЫАЙЫ ТУУГАР ҮЛЭТЭН ТУОРА ТУРБАТАБЫМ

«Нам» совхоз бары үлэсэн ааспыт салалтатыгар, кэлин сылларга биригэ үлэлэбит салалтам истиллэргигэр, сөрий сылларын ыар үлэтин өттөөх хааммынан сүгэн, аас-туор олорун толору сүгэн кэлин маньык баа саллабын өтүөхтүм барарабын.

Мин төрөөбүт сирим Хатыр Ары нэһилиэтин Кыһыл Дарыа биэрдэ хөлхүн Урэх Ийэ дьон кыстык. Ол сааҥа бытархайынан олороллор этэ, сирэппэн сизмэ быһарбыт айдуубун. Онтон колхоз буолбута, итиннэ дьонум косилкабытын, сылгыбытын, ынахытын уопсайдааһыгга биэрбиттэрэ. Мин онтон аһыарым косилка, торь илдьар дьон арабыттан ыйыттым, аны колхоз буолубут дьон кэбистэ. Ийэм Сивцева Дария Романовна ынаһыксыт, арам Сивцев Никифор Никифорович, Убайыт Сивцев Степан, балгыларым Шура уонна Майык. Кэлин Шураны тастыгыбайым Минтэрайдыкх итэ-ытыгыттары. Аас-ааччы, уот-кураан, сыккырылар дууһан өрдөр биригэмэ этэ. Сайынын Киппэ дьон бэйэбит сайылыктыгыгар аймахтарбыттан үс ыалынан олоробут, убайдарым оттууллары, ийэм, үс сааһымын ынаһыксыттар, ийэм ыалдыар буолан киниэхэ көмөлөһөрүм.

Сөрий буолла дьон бэбиэскэ биэртелэстилэр. Киппэ сайылык-

тан 7 эр киһи икки хоноот сөригэ бардылар. Ферма биригэдьиригэр ийэрдыаас Сивцев Намыын ороньор хаала. Ынахтар сүгүт кэлбөт буоллулар, көрөн, батыһан ынахтарбын адалтыларым. Оскуолаҕа барыахтар дьэри балтыгынаан тугу аһаахынын, ынах хомуйан нуорма ылан аһааххыт буолла дьэ Намыын ороньор. Онтон ый анара буолаат ийэм ыалдыара бэргэтэ. Ынахтары саластарбар түмүтэн биэрбиттэрэ. Ийэм эрөйдөөх от ыйын 13 күнүгэр өлөн хаалаахтабыта. Биир дьэйттэн балтыгынаан Маайыстыын иккэйиэх хааллыбыт, балтым биеэ саастаах этэ. Дьэ ити курдук кыстыкка Урэх Ийэгэр көһөн киирдит. Аны арыах хоноот Шмидтэр үнсэппэр киһи сирдыггээх Бөгүн кулуубулар сууттана бардым. Тийибиһим кэһэн кэтэһэн олороллор эбит.

—Сууттанааччы кимий, кийр,— дьитилэр. Куттал бөдө, хайаахпын, ааны артыл аһан киирдим, арамсайа барбыт киһи ааһан барда.

—Шмидт бааһынагыгар киирэн сизмэни эн сүөһүлэригэр сизбиттэри иһин дьыала түһэрдилэр, тахсан кэтэс, сотору ыһгырахпыт,— дьэптэ.

Арам уонна убайым сөригэ барбыттары, ийэм өлбүтүн, нуорма ылаарыгынах хомуйарбын, 5 са-

астаах балтыгынаан иккэйиэх ара хааллыбытын, ынахтарбыт бааһынага олох да киирбэтэхтэрин, хата Шмидтэр сылгылары киирэн туралларын, ону мээхэ түһэрбиттэри көлөстүм.

Буруйа суохпун быһааран баран биригэдьиригэр биэрээр дьон суруктуттардылар. Ол сурукка 18 саастык туолуохтар дьэри көмөлөтө харчы анаарын уонна биэр ынаха сыллата айыы биэр тонна от ылаахтаарым туһунан суруллубут этэ. Биригэдьиригэр Намыын суругу ааран баран олус үөрдү, сарыһыгар Советтарга киллэриэх буолла.

Арыах хонон баран Граф Биэрэгэр борокуот кэлбитигэр биригэдьиригэр Намыын, сөбидиссийим Парникова Аксинья Федотовна буолан 150-ча сылгыны сор бөдөнөн үөрөн киллэрэн аатардыбыт. Сылгыларбын барахсаатар барбыттары эмиз да үчүгэй курдук буолла. Кыһын сүөһүбүт кыстыгыр 2 Модуттар тастарыгар, икки сыл 150 суубайы аһанан кыстаабытым, уу суох буолан 2 Модут күөлүгүр үстэ кырыһын уулаабыт. Үлэтигэр биэр астарын бойом таһааран түгэтэ-бия. Аны Тамтарманга лааптыга баран кэлэбин, түөрт сүөһү көрөөччүлээхпим, от тийэччилээхпим, икки хараһыны ыспаран ойбонмун бойом алларабын, сайыһа косилкага от оҕустаран сайылыбын, күһүн бурдук астааһыныгар учурба быһыытыгар үөһэ бара-бааныга турабын.

Олохтоох үлөбөр (ынаһыксыт) от-мас үлэтэ бүтүрүтүө ыталлар. Дьэ-аас хөлхүн барахсаатрга кэллэхпинэ ичигэс сиргэ сүрээким «хуу» гына түһэр. Ити кыһаларга—аһылар ас суога, таннар таһаһы бэйэ булдуан таһнарыш. Оччолорго мин 16 саастаахпын.

Хатыр Арыаҕа 19 сыл ынаһыксытын үлэлэбим, колхоз бөдөһүбүт биригэмэ этэ. Искра үчүгэ биэр бастык көрдөрүүлээх биригэдэһэн ааттаммыта. Искра биригэдьиригэр Парников Дмитрий мийгин көрөн онно таһаарыпта. Дьааһык көһөн тахсан ынахтарбын тутан үлэлээн киирэн барбытым. Нам оройуонугар биэр бастык уопуугу тарбаһыт Кривошапкина Мария Тихоновна үлэтин кырыһынан ааттарыгар кырыһыбыт. Ону 1960 с. «Восток ынаһыксыт» дьон ааты ылыһым да тоһулуур.

Ити биригэмэ Кривошапки Инокентий Тиховичны кытта

холбоһон уодлаах кыас олоһонон ньир бааччы ыал буолан олорбул-лут. Кэргэним оччоттон ыалдыар, губдиспансер киһитэ буолбута. 1962 с. киии көрдөһүүтүнэн Таастаахха Сатарай арыа ферматыгар көһөн тахсыбыттым. Ощепков Илья Афанасьевич, Казанов Николай, Винокуров Иван Семенович, Атласов Иван уонна бийиги буолан түөрт ынаһыксыт, үтү сүүрдөөччү Казанова Дуя буолан үтү бөгөнүмэн сайылаабыттым. Күһүн Табалаахха ылыһым көһөн киир-биппит. Итиннэ биригэдьиригэр Соловьев П.П. этэ. Үүтүм быһаанын голорон грамота уонна бэлэх тут-тарбыта. 1963 с. Арым Тиинкэ көһөн ынаһыксыттаан барбытым, эһийилги күһүнүгэр бэйэм дьым таһыгар улахан хотонго 60 суубай көрбүтүм. Хотон үлэтэ барыта иһин үлэтинэн толлулара, уутун бэйэ баһаһын, саахкын түһүтүөн таһааран балбаахтыгы-тын. Син үлэни иһин ылан үлэ-эн каллим дьэи үөрүүм улахан.

Хомуестаахха көһөн тахсан пенсияга тахсыахтар дьэри ынаһык-сытын үлэлэбим. Грамоталарынан уонна мэтээллэригэр, сыаналаах бэлэхтэринэн назарадалааһым, элбэх өрбөр орденнаахпым. 1977 с. Москвага баран күүлэйдээн кэлбитим. Күһүнүгэр Тумул хотонугар 55 борооскуну көрөн кыстаабытым, хотон старшайа атым, киһи көстүбэтэтин өрдөрбүн көмөлөһүөнүгэр бэйэм үлэтирим. Кэргэним көһөнүөрбө буһарар буолан дьэбэ олбул-солбул сылдырдыт, ыһаһыи суукага биригди киһи үлэ-атыйанан дьон таһынан үлэлээн ааспытим. Пенсияга тахсан да баран үлэттэн туора турбатабым, ханна субай сүөһү ырыһаннаан турар да онно баран атахтарыгар ту-руоран бостукуга туттарыым. Дьэ ити көмгэ «Нам» совхоз саамай бөдөһүбүт биригэмэ этэ. Арааһык кытааһаһылаах үлэ «Нам» совхозтан саралаһаар, директору-нан Бочкарев Владимир Михайло-вич уонна Алексеев Дмитрий Фе-дотович үлэлэбэттэрэ. Биридэ Дмитрий Федотович мээхэ кэлэ сырыһтын дьон илдэ ыһыгыгар тийдиим. Уөһөттөн дьаһал кэлэ, үлэлэтэххинэ эн эрэ үлэлигэр дьон ыһгырдым дьэптэ, биэрбит со-рудары ылыһым. Төрүү кэлбит ынахтарбын өттөригэр үтүөрдээн ыларым, биэр да ньирэй өлүүтэ суох туттарбытым.

М. СИВЦЕВА, 43, тыһы астерата

Ой дуораана

«КИҢИ ДИЭБИТИМ, КУЛУУП УОЛА ЭБИТ ДУУ?..»

Бу ыстатыйаама аата ис хоһо-онугар сеп түбөһөрө дуу, суога дуу?! Ча, ол бэйэбит таайыгытыгар.

«Энсиэли» хаһыака «Эрэй-дээх этигэ» рубрикага «Сага дьылы хайдах көрсөбүн да...» дьэ ыстатыйа авторэ З. Егорова ыйыталааспыт бөһууруоста-рыгар хоруйдуурга сананын. Бийиги, ити Сага дьылы төрий-ингэ бэрт эрэйи көрсүбүт дьон, эмиз «этигэр» көрүөхтэ.

Автор суруйар «Арааһа сэлэһнэхэллэр дуу?» - дьигинэ - сэлэһнэхти суох, итиннэ ким эпипиэтигэтээрэ эрдэ анаар, сценарийга, режиссурага, тэрийэи ытыгыга уонна кимнээх онно кыттаахтаахтарын булууга, көрдөһүүтэ. Дьэ, ол дьон хайдах ыталлардыттан, кимнээх кэһэн төһө активнайдык кыт-талларыттан биэрэр хааммыта тутулууганар. Бырааһынык дьэи кэһэн бэлэм көрүү эрэ бу-олуо суохтаах, бырааһынык дьэи киһи бэйэтин дууһатын туруга буолуохтаах. Ханьк ооньбуу баар да ооньһоһон иһилигэхтэх, үчүкүү буола да үчүкүү элэһиллэхтэх, оччоҕо киһи биридэ өйдөбүтө барыта кэрэ буола түһүөхтэх. Бириис эрэ иһин буолбакка, көр-нар иһин. Бырааһыныктык сыл-дыар буолан баран эдэр, кырды-аас дьэи араһыбакка, хата, ол үчүкүүгэ эрэ «дэргайсы» гынар өрдөр дьону үтүрүйэн, ооньһоон-көрүлээн былааһы ылаахтаах этитит.

Уопсайынан, бийиги намнар (сеһо иһинээдилэр) обывательс-кай позициялаахпыт. Бэлэм көрүү уонна өссө тула хаама сылдан кириитикэлэһин. Дьигин онук буолуо суохтаах. Холубура, Хамаһатта дьонун анара биэрэр төрийсэр, аһара кэһэн көрөн сыһыанар. Түмүгэр үөрүү-көтүү, бэрээдэк бөдө, ту-латынааһы нэһилигэктэр анаа-миннээн көрө кэллэр. Онтон бийиэхэ, ыаллымы олорор ми-цциллаахпыт да, бэрээдэктит мэттэх, кулууп үлэтин өйөөһүн олох суох. Тэрилтэлэр көхтөөхтүк кытыгыттар, спон-сордымтаран туттуналлар, ол түмүгэр уруучука да бириис бу-ола сырыгыттар дьэ. Бэйэбит хар-чыгытын быраһан буфет, кафе төрийэн көрөбүт, онуоха налого-вой инспекция баар буола түһэр, оһоһа дьаһаны культурага — харгыс.

Автор ыйытар: «Үөрүү-көтүүгө бэлэхтэтигэр баһара-буттар дуу?» - дьэи. «Баһара-быт» дьэи эпипиэтигит. Уоп-сайынан даһаны, кулууп дьону көрүһүнүгэр, билсиһиннэр да демографическай суолталаах. Бары да кулуупка билсэн ыал буолубут, дьөлбүтүн булбүт бу-олуохтаахпыт. Оһоһ бэйэбит ку-луупт үлэтигэр көмөлөһүөххэ, бэйэ да кырды-ан, кыраан иһэр курдук кулу-уптун табахтыгыр сир дуу, «разборкаһаар» сир курдук дуу өһөрүмүөххэ. Дөрүн-дөрүн да буоллар, мантан да талаһнар тахсаллар, республикага тийэ биллэллэр, аһаллар-туталлар.

Түгүннээн туһанан, Сага дьыллааһы бары мааскаларга, двойниктар конкуретарыгар кыттыбыт эригкэс дьонно, ак-тивнайдык көрүлөбөт-нарыла-абыт ыалдыгыттарга ис сүрүтөн махтабытын тиэрдэбит. Дуу-һабыт курсуйбатын! Автор э-пипитини, дьигинэ да көр-нар, ырыа-тойук хаһан да умул-лубатын. Үйэлэр кирбиллэрэ чу-умпу уонна эйэлээх буоллун.

Сага кизн-куон кулууп ту-туллар күнэ-дьыла чуһаһан истиа!

Кулууп уола

ДЬОҕУН СИТИИИ

Оскуола иһинэн үлэлиир өрү телестудияларын республика-гааһы «Эрэйиин программа рес-публика оскуолаларыгар» дьэи девиэтээх көрүү-конкурс күмүктэниэ. Республика үрдүнэн онно 17 өрү телестуди-ялар кытыһыллар.

Өрү эйгэтин Үөлөбөтин иһи-нэн үлэлиир «Саһарга» студия ити конкурска маньийгы бири-гэстээх миэстэҕэ таһыста (сал. Федорова Е.П.).

2 №-дээх Нам орто оскуола-тын «Мозаика» телестудияты «Дайте детям возможность» дьэи киннэтэ биһирэбил бири-гэһин бэлиэтэниэ (сал. Егоров О.И.).

1999 сылы республикага ос-куола саһа ооньһууларыгар көрүү-конкурс биллэриллибитэ. Алта көрүнүгэ барыта 54 үлэ киирбититтэн «Дидактической ооньһуулар» дьэи көрүнүгэ На-мнааһы өрү эйгэтин Үөлөбөтин иһитиллээччилэрэ айыт, өһөр-бүт «Саха баһараһа» үлэлэрэ үһүэ биригэстээх миэстэҕэ ти-гистэ.

Улууһааһы үөрэх управле-ниета, кэһин саһаатын үлэби-гэрэ Намнааһы өрү эйгэтин Үөлөбөтин (дир. Тихонова З.А.) уонна Нам 2 №-дээх орто оску-олатын (дир. Москвитин П.П.) педагогиктары улахан сит-тиһилэригэр истигник эрэр-дэлиллэр. Иһинки үлэлэригэр үрдүк киирбиллэри, тус олохто-рутар дьөһү-сөргүнү баһара-лар.

А. ПАВЛОВА, улууһааһы үөрэх управлеһиһын саһаатын сөбидиссийэ

Педагогическай маастарыстыба сыла

2-с ХОМУСТААХ ОСКУОЛАТЫГАН СОҢУУНАР

Быйылгы үөрэх сыла учуу-тал педагогической маастарыс-тыбатын үрдэтин сыһынан бил-лэриллибитэ. Онон сибээстээн 2 Хомустаах орто оскуолатын иһинэн араас өрүттээх үлэ-мыһыллар. Ол курдук математика, физика, химия, саха тыла уонна литература, төрүт культу-ра күһнэрэ ытылыһылар. Манна араас олимпиадалар, конкуретар, Викториналар, предстаалениелар буоллулар.

Урукку өттүгөр ытыллыба-тах музыка нэдиэлэтэ күргүөмигэтигэр ытылыһына. Нэдиэлэ уастыгыгар «Школьная страна» ырыа конкурса, үчүкүү, ырыа перемкаларга, «Угадай мелодио», «Брейн-ринг» оонь-уулар төрилиннилэр. Мань та-һынан саха үгэс буолбут музы-катын кытта билсиһи, мело-дист А.П. Меркуловы көрсүһүү буолан ааста. Нэдиэлэни төрий-эччилэригэр музыка учуутала, мелодист А.П. Старков, киһи эдэр коллегалара А.И. Колесова, А.Р. Спелцова буоллулар. Өбөлөр сөргөһөн, кэрэхсээн көхтөөхтүк кытыһыллар. Өссө да маньык нэдиэлэлэр ытыл-лалларыгар баһардылар.

Оскуола иһинэн интеллекту-альной кулууп үлэлиир. Мань «Норуот үөрэдириитин туйгу-

на», история учуутала Т.Т. Оле-сов саһайар. Киһи бэйэтин тула оһолору, ыччаты түмэр. Ол кур-дук эдэр учууталлар, өбөлөр икки ардыларыгар «Брейн-ринг» ытылыһына, учууталлар кыраан чөрбөйөн кыһан таһы-стылар. Оскуола иһинэн икки хамаанда төрилээн үлэлиир. Со-тору кэмнээн кинилэр эдэр ыч-чат хамаандатын кытта көрсүһэргэ бэлэмнэнэллэр.

«Чөл олох иһин» нэдиэлэ тө-рөһиннэхтик ааста. Нэдиэлэ устата кылаас чаастара, «Ары-гы, табак - дьаат» темага плакат конкурса, үрдүкү кылаастарга «Бийиги уонна кэм» ток-шоу тө-рилиннилэр. Төрөһүттэргэ анаан чөл олоххо анаамыт уоп-сай муньах ытылыһына.

Быйылгы үөрэх дьылыгар оскуола кэһэ учууталлара пе-дагогическай маастарыстыбала-ры көрдөрө ааттэстацияны аастылар. Ол курдук үлэ, уру-һуй, черчение эдэр учуутала Юшкова И.Ф. иһис категория-ны, физкультураны үөрэтэр Алексеев А.С. бастагы категори-ны, «Норуот үөрэдириитин туйгуна» история учуутала Олесов Т.Т. үрдүкү категорияны

ылары ситистилэр.

Начальная кылаас учуутал-лара Рожина Я.П., Пестрякова З.Н., оскуола директора Олесов Н.Д. фундаментальной курстар-га баран кэллилэр.

Начальная кылаас учуутала Пестрякова З.Н. улуус бастык учууталларыгар киирсэн педа-гогическай маастарыстыбаны үрдэтин республикатааһы фести-валыгар кыттан кэллэ.

Бу үөрэх дьылыгар улахан үөрүүлээх түгэнигэр учуутал-лар профессиональнай быра-һыныктыгыгар бийиги нэһи-лигэспит биэр бастык үлэһитэ Анисия Ивановна Ушницкая-Юшкова көрөһинигэр, киһи төрөһүүт өһолоро «Сыл бастык учуутала» уонна «Сыл бастык үөрөнөччүтэ» ийэлэри ааты-нан номинациялары, 1 тыһ.сөһк. суумалаах биригэмийэ олохтоо-буттара буолар. Бу биригэмийэ хаһаайыһнарынан история учу-утала, норуот үөрэдириитин туйгуна Т.Т. Олесов, 11-с кыла-ас үөрөнөччүтэ Петья Румянцев ааттаммыттар, даһабырыан-налары туттуттар. Итинэн сибээстээн оскуола коллективэ, үөрэнөччилэрэ, нэһиликэ олохтоохторо бу соһуүчү үөрүүгөн бэйэлэрин истиг мах-таллары А.И. Ушницкая-Юш-кова өһолоругар, кинилэр дьэ көрөгтөргүгэр тиэрдэллэр, үһүн дьоллоох олоһу баһараллар.

Прасковья ЖИРКОВА, ыччат сөбизин прес-сийиниң чилигэ, 11 Хомустаах

